

Udtørring af Flade Sø og Ørum Sø i 1800-tallet

af Mie Buus

Landskabet ved Flade og Ørum Søer i Sydthy har forandret sig meget – dels gennem menneskeskabt aktivitet og dels gennem en stadig påvirkning af naturens kræfter. Artiklen er baseret på en kulturhistorisk undersøgelse sat i værk af Nationalpark Thy og foretaget af Museum Thy i 2014.

Sandflugten i 1600-tallet tilsandede afløbet fra Flade Sø, hvilket skabte store oversvømmelser på bøndernes marker. I 1621 blev der gravet en afvandingskanal langs Ørum og Flade Søer, hvilket sænkede vandstanden i området. Sidst i 1700-tallet opstod tanken om at afvande både Flade Sø og Ørum Sø til kreaturgræsning til den vigtige studedrift sydpå; men først i 1860'erne kom der gang i forberedelsen af projektet. Andre søer i Thy som Sjørring Sø og Sperring Sø er eksempler på samtidige afvandingsprojekter, ligesom Vejlerne i Hanherred følger sig ind i tidens afvandings- og udtørringsprojekter.

Køb af Gårdhus Mølle indgik i forberedelserne, og i et værdipapir fremlagt og stemplet i København den 22. maj 1869 fremgår det, at Niels Schourup, Vestervig solgte Gårdhus Mølle med tilhørende fiskerirettigheder til *Aktieselskabet til Flade og Ørum Søers Udtørring*, stiftet den 14. september i 1867. Salgsprisen var 16.700 rigsdaler. Projektet fik således som konsekvens, at Gårdhus Mølle blev nedlagt. Mølleren drev på daværende tidspunkt en stampemølle, hvor beboerne kunne få stampet deres uldklæder.

Et andet led i forberedelsen af det store udtørringsprojekt var at uddybe den tidligere anlagte afvandingskanal fra 1621, så den kunne bortlede en større mængde vand. Derved sank vandstanden betydeligt, så der blev fritlagt en bred engstrækning, der kunne udnyttes. Dernæst blev der yderligere gravet en 7 km lang ny landkanal langs østsiden, og ved Tåbel blev der opført pumpeanlæg med dampmaskine og møller, der pumpede vandet videre ud i Krik Vig.

AKTIESELSKABET TIL UDTØRRING AF FLADE SØ

Den tidligere lokalhistoriker H. A. Riis-Olesen, Vestervig skriver i artiklen »Flade og Ørum Søer« i *Historisk Årbog* 1952, at det var et engelsk konsortium, der finansierede udtørringen i 1868 under en ingeniør Hassenfeldt. Det har ikke i undersøgelsen været muligt at finde kildemateriale, der bekræfter dette. Derimod står det fast, at godsejerne Moltke Hvitfeldt, F. Reventlow og Sehested-Juul tog initiativ til dannelsen af et aktieselskab i september 1868. Aktieselskabets formål står beskrevet således i statutterne for Aktieselskabet til Udtørring af Flade Sø: »*Selskabets Formaal er at udtørre Flade og Ørum Søer i Refs og Hassing Herreder, Thisted Amt, foreløbig saa meget deraf, som kan udtørres ved naturligt Afløb, og senere den øvrige Deel ved Udpumpning osv.*»

Af statutterne fremgår det, at der til første del af projektet er rejst en kapital på 62.000 rigsdaler. En liste over aktionærerne på 22 navngivne personer viser at gruppen tæller flere prominente personer. Lensgreve Moltke Hvitfeldt til Glorup var langt den største af aktionærerne med et indskud på 20.000 rdl. Lensgreve F. Reventlow til Pederstrup har indskudt 5000 rdl. og lensgrevinde Holstein Ledreborg til Ledreborg 4000 rdl. En række personer har indskudt 2000 rdl. i selskabet, for eksempel kammerherre Sehested-Juul til Ravnholdt, fabrikant Allerup, Odense og major A. C. Gamél, der også er aktieselskabets kasserer. Ligeså har flere personer indskudt beløb på 1000 og 500 rdl. Også i denne gruppe er der kendte personer som jægermester Dinesen, lensgreve Lerche-Lerchenborg og lensbaron Adeler.

Der er ikke meget der tyder på at denne kreds af investorer har haft nogen særlige forbindelser til Thy; men af det store arkiv, der omfatter adskillige dokumenter og breve fra aktieselskabets første år, kan man se at kredsen nøje har fulgt udviklingen omkring afvanding og tørlægning af Sjørring Sø.

Blandt andet blev der sammenlignet prøver af den udtørrede søbund i Sjørring Sø og søbunden i Flade Sø, og prøverne viste at man kunne forvente et rimeligt udbytte ved opdyrkning og tilsåning af søbunden. Sandsynligvis var der for denne kreds af pengestærke personer tale om et investeringsobjekt, der

desværre ikke viste sig at leve op til forventningerne og derfor blev opgivet igen.

INGENIØRFIRMAET ENGLISH & HANSSEN

Det blev ingeniørfirmaet *English & Hanssen*, der kom til at stå for alle de praktiske opgaver vedrørende afvanding af sø-arealet. Firmaets indehavere Thomas Alfred English og Carl Julius Hanssen grundlagde i 1849 firmaet i København. Virksomheden blev videreført af English' søn Thomas Regnar English, men ophørte først i 1900-tallet. Til det krævende arbejde med at afvande søerne blev der indkøbt flere maskiner i England, eksempelvis to svære lokomobiler.

I midten af 1800-tallet blev dampmaskinen tillempt behov for at mekanisere landbruget. Maskinen blev gjort transportabel under betegnelsen »lokomobil«. Lokomobilerne blev transporteret via Hamborg og Struer til Flade Sø, hvilket var forbundet med store risici, både for maskinerne og de broer de måtte passere mellem Oddesund og Flade Sø. Ud over lokomobilerne blev der indkøbt en stor centrifugalpumpe, som skulle drives af den største af lokomobilerne på 16 hestes kraft, samt en jernsnekl, som blev forbundet med den mindste af maskinerne på 12 hestes kraft.

Pumpningen med damp begyndte i maj 1872, og til trods for flere problemer var søen tørlagt ved udgangen af august ifølge ingeniørfirmaets beretning til bestyrelsen i december 1872. Disse oplysninger stammer fra *Det Grevelige Reventlowske Overinspektorat*, hvis arkiv med korrespondance blev brugt til undersøgelsen.

Arbejdet var i følge beretningen meget omfattende. Hovedparten af indsatsen bestod i at få gravet hovedkanalen, der løb gennem hele søen; men der blev også gravet ca. 17 mil grøfter samt lagt mergel eller dynd ud på 60 tønder land sandet strandeng. Endelig blev der sået græs ud på ca. 800 tønder land og udført 14.000 alen vejarbejde. I beretningen fremhæver English & Hanssen at græsset klarer sig fint og afgrøderne har givet en god indtægt. De dårligste arealer blev græsset af et par hundrede får og en del ung kreaturer.

Historisk kort viser både Flade og Ørum Sø udtørret ca. 1868. Ortofotos (DDO®land).

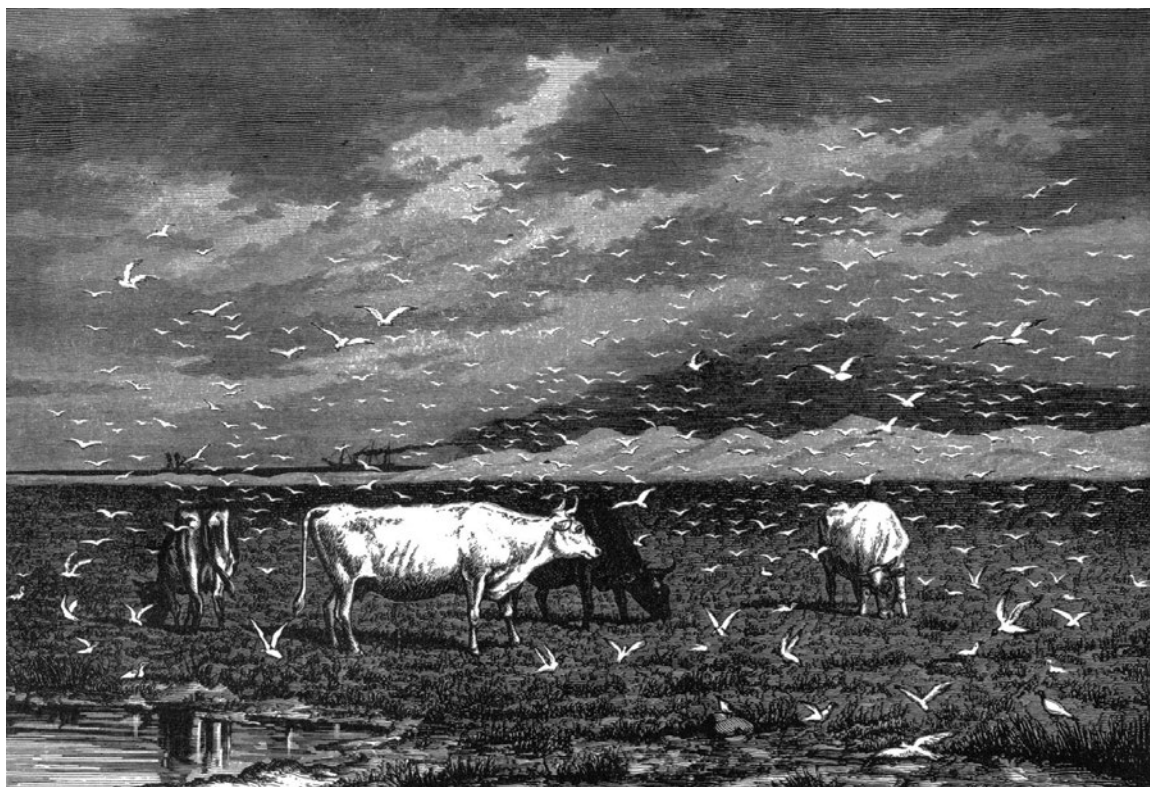
Beretningen indeholder et regnskab for perioden 1867 til september 1871. Dette viser at der til ingeniørfirmaet et udbetalt en sum på 243.049 rigsdaler, 1 mark og 2 skilling til udførelsen af arbejde samt til forrentning af lån. Der har været en indtægt for hø og fisk m.m. på 1888 rigsdaler, 3 mark og 8 skilling.

En artikel i *Illustreret Tidende* i 1878 giver os en samtidig malende beskrivelse af, hvordan den tidligere søbund er blevet forvandlet til landsbrugsland:

En græsslette med Kvæg i Hundredetal

»En græsslette med Kvæg i Hundredetal, og i Højbjergningstiden, der for øvrigt varer ved til langt hen paa Efteråret, for den fede Dyndjord frembringer flere Afgrøder, ser man Høstak ved Høstak. Langs Østsiden ved Foden af Bakkerne løber »Landkanalen« der er omtrent en Mil lang og modtager Tilløbet nordfra. Ved denne Kanals sydlige Ende ligge 2 Vindmøller der tilligemed en Dampmølle stadig ere i Arbejde. Det er saavidt vi vide 2 større fynske Godsejere der eje Søen og paa hvis Bekostning Udtørringen udføres. Teknisk Konsulent er, for tiden, Capitain Civilingeniør Clausen. Den landøkonomiske og commercielle Ledelse udføres med Dygtighed og Sagkundskab af Inspecteur P. Hassenfeldt.«

Så vidt Flade Sø, og beskrivelsen kan næsten overføres til den historie, som lokalhistoriker Villiam Mortensen fortæller i artiklen »Kvægghyrden fra Ørum Sø«, trykt i *Sydthy Årbog* 1984. Villiam Mortensen videregiver her en slags »mund-til-mund«-beretning,

Fugleøen i Flade Sø. Illustreret Tidende 1879

som han fik fortalt af Aksel Henriksen, Ørum. Sidstnævnte har igen fået fortællingen overleveret af sin farfar Laust Henriksen, som angiveligt var kvæghyrde for lokale bønder, der havde kreaturer græssende på de tørlagte arealer på bunden af Ørum Sø.

Gennem beretningen får vi et levende indtryk af tilværelsen i 1870'erne, som den formede sig for en husmand. Laust var med i det arbejdssjak, der med håndkraft gravede den lange kanal, som var nødvendig for at få en effektiv afvanding af søerne.

Men især giver beretningen et fint billede af Lausts arbejde som kvæghyrde og udfordringerne med at holde styr på kreaturerne, så de ikke kommer til at sidde fast i én af de mange afvandingsgrøfter, der gennemskærer den bløde søbund. I foråret blev kreaturerne trukket ud til det friske græs, der spirede frem på den tørlagte søbund, og de blev taget hjem, når efteråret satte ind med regn og rusk. Nogle år var dyrene fede og i god stand, når de vandrede

hjemad til gårdene; men der var også år, hvor sygdom og misvækst ramte studene, og efterhånden mistede bønderne interesse og tro på projektet.

Videre i fortællingen går sø-ejerne derpå over til udelukkende at koncentrere produktionen om høslæt. Snesevis af mænd arbejdede med le fra morgen til aften med at slå hø, sætte det i stak og køre det hjem til gårdene i Sydthy.

Vender vi kort tilbage til artiklen i *Illustreret Tidende*, er det, så vidt journalisten er orienteret, et par fynske godsejere, som finansierer tørlægningen. Journalisten har åbenbart ikke fundet det interessant at grave dybere ned i ejerskabet.

PROJEKTET GÅR FALLIT

Den 20. april 1878 blev der sat en fogedret ved Hasing-Refs Herreder i Vestervig under herredsfoged og skriver Niels Peter Jansen. I sagsdokumentet kan man læse følgende:

»For Protokollen fremstod Sagfører Abildhauge, Vestervig der fremlagde en Requisition af Dags Dato tilligemed de deri anmeldte Documenter og begjærede dertil Lensgrevinde B. Reventlow til Brahetrolleborg og kammerherre O. Sehestedt-Juul til Raunholt udlagt til Eiendom, hver for Halvdelen, de Agtieselskabet for Flade og Ørum Søer tilhørende Eiendomme og Eiendele, derunder indbefattet samtlige Løsørengenstande saaledes som disse nærmere ere spicificerede i en under Auctionerne fremlagt Fortegnelse.«

Til sagen er der vedlagt en omfattende og detaljeret liste over alle de genstande, som tilhører aktieselskabets ejendom i Tåbel, blandt andet:

Et *maskinhus med en dampmaskine*, 72 hestes kraft. Alene maskinhuset er vurderet til 99.860 kr., mens dampmaskinen med dertilhørende værktøj og redskaber ligeledes ansættes til 99.860 kr.

En *vindmølle*, 40 alen vindfang, med to centrifugalpumper og en vindmølle, 38 alen vindfang, med to åbne vandsnegle. Møllerne sættes til henholdsvis 24.000 kr. og 27.000 kr.

Boet indeholder også et *lokomobil* med fire hestes kraft samt en *sporvogn*. Desuden et *turbinehus* med tre turbiner og seks centrifugalpumper med tilhørende frisluse. Adskillige *broer* står opført på listen, der også omfatter en *inspektørbolig* med tilhørende have samt smedje med værktøj. Alt i alt en samlet værdiangivelse på 228.284 kr. – et for datiden betragteligt foretagende.

Der er imidlertid også registreret genstande, som vidner om de landbrugsrelaterede aktiviteter på stedet, såsom en *plov* og flere *harver* – svenskharve, træharver og håndharve samt en tromle.

Vi får ligeledes et fingerpeg om hvad der blev dyrket, for genstandslisten omfatter to *frøsåmaskiner* og græsfrø til udsæd. Videre indeholder listen 16 høleer, kratter, høforke og river, der viser, at *høslet* var en betydelig aktivitet, som involverede adskillige personer – måske lokale arbejdsmænd.

Fire par *dyndsko* fortæller os, at det var besværligt at færdes på den tidligere søbund. Men på den anden side omfatter listen også 122 *trillebøre*, hvilket indikerer, at børen sandsynligvis var det almindeligste transportmiddel i forhold til at bringe ud og hjem.

Bro til vandedningen nær Tåbel. Foto fra ca. 1920. Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Dele af det omfattede bygningsanlæg ved Tåbel fra udtørringen i 1868. Fotoet er taget i 1920. Lokalthistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

I forbindelse med listen over inventar til smedjen står opført et brændemærke; men om det har været i brug til brændemærkning af kreaturer, kan man jo kun gisne om.

Den 8. september 1883 annoncerer føromtalt herredsfoged Jansen en offentlig auktion i *Thisted Amts Tidende* over »de tørlagte Flade og Ørum Søer«, som der står i annoncen. Auktionen skal afholdes den 3. oktober 1883. Begæringen sker på vegne af ejerne, lensgrevinde Reventlow samt kammerherre og stamhusbesidder Sehested-Juuls dødsbo.

Om disse personer kan siges at lensgrevinde Benedicte Christiane Reventlow var gift med sin fætter F. C. O. Reventlow, og frem til sin død var hun i besiddelse af grevskabet Christianssæde på Lolland. Kammerherre Ove Sehested-Juul ejede Ravnholt på Fyn. Han døde i 1882 – måske var det netop anledningen til at sælge ejendommen i Sydthy.

I annoncen beskrives ejendommen sådan: »Ejendommen omfatter de paastaaende Bygninger og de deri værende Dampmaskiner, 2de Turbiner og Pumperedskaber samt den dertil hørende Inspektørbolig med Have i Taabel By. Ejendommens Areal er ca. 2000 tdr. land hvoraf de 1100 er [?] og den har hidtil været benyttet til Høslet og Græsning.«

I annoncen henvises der til en bestyrer Lauridsen i Taabel, som kan vise ejendommen frem, ligesom han har et eksemplar af salgsbetingelserne liggende til eftersyn. Man kan dog også se et eksemplar af salgsoptillingen ved henvendelse til en kaptajn Clausen i København eller hos godsinspektør Copmann, Hellerup. Copmann var inspektør på Ravnholt. I artiklen i *Illustreret Tidende* nævnes en civilingeniør Clausen, som er teknisk konsulent for projektet, og måske drejer det sig om den kaptajn Clausen, som nævnes her.

NYE EJERE

Under alle omstændigheder kommer ejendommen på nye hænder, idet tømrermester C. Clausen og murermester J. D. Clausen af Holbæk den 20. december 1883 får tinglæst skøde på ejendommen. Om disse brødres virksomhed vides ikke meget andet end at det sandsynligvis var dem, som byggede dæmningen, der adskiller Flade Sø og Ørum Sø i 1880'erne. Alt tyder dog på at brødrene Clausen overtog en vanskelig opgave og en halvsidigt forretning. Materialet indikerer at de først opgav udtørringen af Flade Sø og koncentrerede sig om at udtørre Ørum Sø separat – hvilket dog som bekendt heller ikke lykkedes.

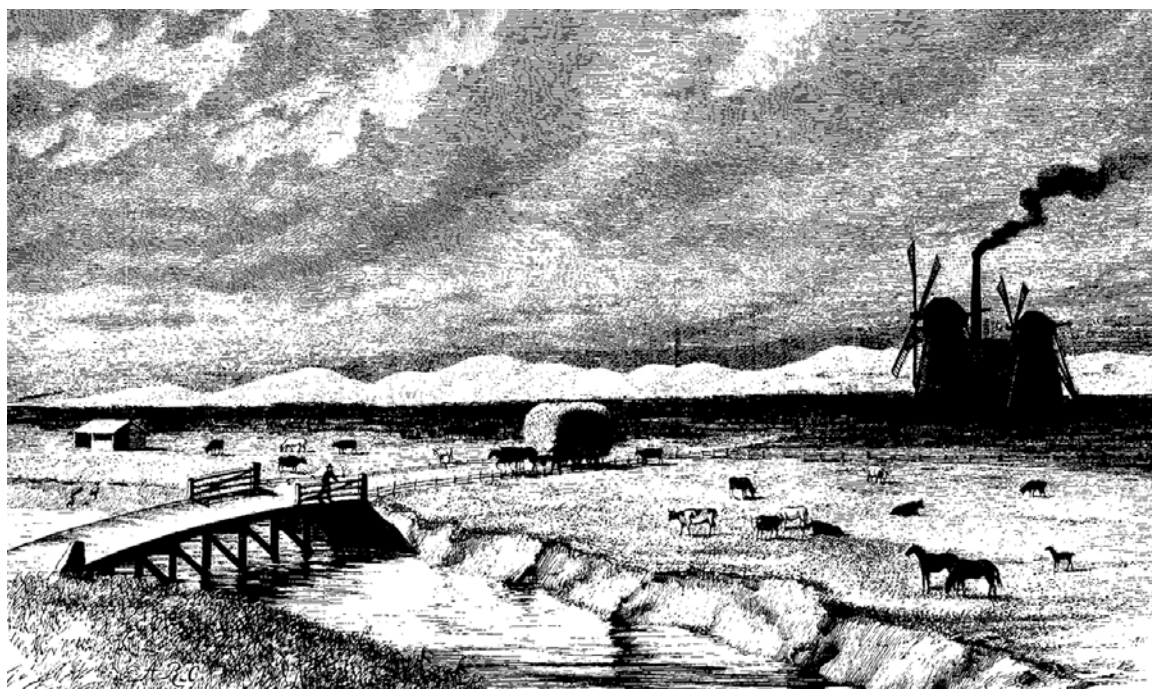
Den 23. december 1895 sælger brødrene Clausen søerne til en kreds af lokale godsejere, som det fremgår af skødet:

»Underskrevne Tømmermester C. Clausen og Mørmester J. D. Clausen af Holbæk sælger og overdrager hermed deres i Forening ifølge Skjøde tinglæst 20. december 1883 tilhørende Ejendom »Flade og Ørum Søer« beliggende i Vestervig, Agger, Lodbjerg og Ørum Sogne under Hassing-Refs Herreder, Jurisdiktion i Thisted Amt og deres ifølge samme Skjøde tilhørende Rettigheder, til efternævnte der tilkommer Ejendomsretten til det solgte i følgende Forhold, nemlig: Proprietær Chr. Eyber, Gl Ørumgaard, S. Eyber, Vilhelmsminde, H. Lützhøft, Tandrup, G. Fuglsang, Søvang og Møllejer Chr. Jessen, Mørup Mølle hver med 2/14 Dele og Inspektør Joh. Leegaard, Rosvang, Gaardejer Niels Leegaard, Fuglsang, Kjøbmand J. P. Bach, Vestervig og Forbjerger Thøger Sørensen, Agger hver med 1/14 Del paa følgende Betingelser: Ejendommen sælges med alle den vedkommende Herligheder og Rettigheder og alle

den paahvilende Byrder og Forpligtelser, hvormed den til de paa Ejendommen opførte Bygninger, Møller m. v. derunder et Turbinhus, et Maskinhus og 2 Vindmøller.«

I 1896 tegner de nye ejere i aktieselskabet en brandforsikring for de bygninger, der hører til ejendommen. Brandpolicen er tegnet i »Nye Danske Brandforsikring Selskab«, og forsikringssummen er på 8000 kr. I dokumentet står der, at selskabet forsikrer »Aktieselskabet Ejerne af Flade og Ørum Søer, Taabel« mod en præmie på 20 kr., gældende ét år fra den 12. januar 1896 til den 11. januar 1897. Forsikringssummen er opdelt, så 5.000 kr. er for turbinebygningen og 3.000 for maskinbygningen, »saaledes som denne er beskrevet i Captain Clausens Specifikation af 22. December 1875.« Bygningerne er beliggende i Taabel By, Vestervig Sogn, Refs Herred, Thisted Amt. Policen er underskrevet Thisted den 12. januar 1897.

Ejendommen har således klart mistet værdi, hvis vi sammenligner med den værdiansættelse, som fremgår af opgørelsen fra 1878. Det viser sig dog

Landbrugsmæssige aktiviteter på den udtørrede søbund. I baggrunden de to store vindmøller i arbejde. Illustreret Tidende 1878.

Fisker Jens Madsen røgter sine ruser på Flade Sø august 2014. Foto: Forfatteren.

også, at ejendommen har skiftet karakter og formål. Bygningerne, som nu forsikres, huser tilsyneladende kun fiskeredskaber, og det lader til, at alle tanker om udtørring nu er lagt på hylden.

SØERNE PÅ LOKALE HÆNDER

Som sagt sælger brødrene Clausen søerne til en kreds af lokale godsejere i 1895. Købssummen for herlighederne var på 41.000 kr. Heraf er 34.000 for den faste ejendom og 7.000 for de løse genstande, der følger med i handelen. Hvilke intentioner og formål, der lå bag købet, vides ikke; men man kan gætte på at det var en blanding af økonomiske og rekreative formål, omfattende fiskeri og jagt samt rørskeer og høslæt.

Ud fra skødet kender vi dog de betingelser, der knytter sig til den ejendom, som de lokale godsejere overtog. Der lå stadig nogle bygninger på ejendommen – et turbinehus med inventar, et maskinhus og

de to vindmøller samt en smedje. Dette var forsikret i Ny Danske Brandforsikring Selskab. Forsikringssummen anføres i skødet til at være på 37.000 kr. Der er afgrøder bestående af foder, hø og rør – det, som vokser på ejendommen, såvel som det, der er bjærget i hus. Der er ligeledes en kulbeholdning samt noget løse, der befinder sig på ejendommen ved søerne og i bygningerne.

Videre hedder det i skødet, at der er vandret og fiskeret til Gårdhus Mølle, som vi ved i sin tid havde et betydningsfuldt og givtigt fiskeri, hovedsagelig på ål og helt. Det fremgår ligeledes, at flere lodsejere stadig har andel i søerne. Dette gælder ejeren til Sveigaard i Lodbjerg, ligesom der hviler vejservitutter på den ejendom, de nye ejere har erhvervet. I Ørum Sø undtages den lille fugleholm Tagholm fra salget, idet ejeren Chr. Eyber til Gl. Ørumgaard stadig har ejendomsret til holmen.

Skødet giver os flere informationer. Der er forfaldne skatter og afgifter på ejendommen, men de er køberne uvedkommende. De kort- og arealmæssige oplysninger, som er opgivet i den forrige ejers dokumenter, hæfter sælgerne ikke for rigtigheden af, hvilket sandsynligvis skyldes, at søerne jo nu er fyldt op med vand igen. Der hentydes til nogle bestemmelser, som er aftalt på landvæsenskommissionsmøder afholdt i 1867. Disse er køberne åbenbart stadig forpligtede på, hvis de da ikke er blevet opfyldt eller trådt ud af kraft i mellemtiden; men hvilke bestemmelser der er tale om, står der desværre ikke noget om i skødet.

INTERESSENTSKABET FLADE OG ØRUM SØER

Den 2. marts 1908 mødtes flere lokale lodsejere rundt om Flade og Ørum Søer på Morup Mølle Kro for at forhandle om køb af søerne. Det blev således en forholdsvis kort periode på ca. 13 år, de lokale godsejere havde ejerskab til søerne. Grosserer J. P. Bach, Nykøbing Mors repræsenterede søejerne. J. P. Bachs alsidige købmandsvirksomhed var vidt

forgrenet og havde filialer adskillige steder i Thisted Amt. Den virksomme købmand tog initiativ til oprettelsen af Thylands Bank og var formand for Vestervig Elværk. Han lod bygge Vestervig Tekniske Skole og den senere dommerbolig i Vestervig. Han blev udnævnt til Ridder af Dannebrog, og ved hans død i 1916 arvede hans tre sønner betydelige formuer.

Der blev forholdsvis hurtigt opnået enighed, og det blev bestemt, hvis visse forhold blev opfyldt, at lodsejerne skulle overtage søerne fra den 11. december 1908 til en pris af 62.000 kr. En købskontrakt dateret den 17. december 1908 vidner om handlens nærmere forudsætninger:

- At de indgåede forpagtningskontrakter på fiskerirettigheder med købmændene M. Lauritsen og V. Lauritsen skulle overholdes, og at indtægten af ovennævnte kontrakter tilfaldt sælgerne indtil 1. februar 1909.
- At forpligtelsen til leverance af fjordfisk til de fattige i sognet faldt bort. Denne forpligtelse er ellers gået igen i alle skøder og handelsaftaler og

Rester af anlæg fra udtørringen i 1868 mellem diget og Flade Sø. Foto: Forfatteren.

- stammer tilbage til dengang, Gårdhus Mølle hørte under Peder Nielsen Moldrup på Vestervig Kloster.
- At køberne er forpligtede til at rette sig efter den kendelse, der bliver afsagt af den nuværende Landvæsenskommission angående nedlæggelsen af Landkanalen m. v. og de indtræder i søejernes rettigheder og forpligtelser efter denne kendelse. Dog således at sælgerne skulle afholde de udgifter, som fulgte med afholdelsen af Landvæsenskommissionen.
 - At købesummen for søerne og de omkostninger, det vil medføre at få vandet fra Hvidbjerg Å til at løbe gennem søerne og få anlagt sluser, blev udredet forskudsvis af Amtsfonden mod tilbagebetaling af sælgerne. Dette således som det er omtalt i paragraf 24 i lov af 28. maj 1880 om vandets afledning og afbenyttelse. Såfremt landkanalen ikke blev nedlagt, eller pengene ikke kunne udredes forskudsvis som anført, da ville buddet falde og være uden betydning.

Købmand Bach, Vestervig og Chr. Jessen, Morup Mølle underskrev kontrakten på egne og medejernes vegne som sælgere. Thisted Amtsråd viste sig velvilligt og bevilligede køberne et lån på 80.000 kr., og handlen var dermed en realitet.

NUTIDEN

Efterfølgende er Flade Sø som følge af anlæggelsen af sikringsdiget i 1956 overgået til statens forvaltning ved Naturstyrelsen Thy. Fisker Jens Madsen driver

et mindre erhvervsfiskeri i Flade Sø, mens Interessentskabet stadig ejer og forvalter Ørum Sø og det fiskeri der er i søen.

Beliggenheden og udstrækningen af hele det omfattende kompleks af bygninger fra 1800-tallet af bygninger lader sig i dag kun ane i landskabet ved enkelte spor – dels på grund af vandets tilbagestrømning i Flade Sø og dels på grund af digebyggeriet i 1950'erne. Historiske kort viser placering af de to møller, men der er ingen synlige spor af disse. Luftfotos fra 1945 og 1954 viser beliggenheden af en bygning ved landkanalen i Kastet Å, som formodentlig var »det gamle maskinhus«, ligesom ældre fotos viser dele af sluseanlæg og bro. Måske er den ruin, der ses mellem diget og Flade Sø, rester af den tidligere turbinebygning. Oplysningerne om den nøjagtige placering af de mange dele til bygningskomplekset er stadig mangelfulde.

I dag er Flade Sø en lavvandet, saltpåvirket sø med ringe vandkvalitet. For nuværende er der planer om at forandre løbet i Kastet Å og bringe Flade Sø tilbage til den tilstand, som bestod før sidste indgreb i 1950'erne. Der er desuden planer om at anlægge en fugle-ø i søen for at skabe mere bevægelse i vandet.

Mie Buus.

Født 1951. Etnograf. Projektmedarbejder ved Museum Thy.

Litteratur

»En Græsslette med Kvæg i Hundredetal.« *Illustreret Tidende* 19(1961): 224, 226-227.

Kjeld Hansen: *Det tabte land*. København 2011.

Villiam Mortensen: »Kvæghyrden fra Ørum Sø.« *Sydthy Årbog* 1984: 36-40.

H. A. Riis-Olesen: »Flade og Ørum Søer.« *Historisk Årbog for Thisted Amt* 1952: 367-377.

Diverse arkivalier, Landsarkivet for Nørrejylland.

Forfatteren skylder Knud Søgaard, Thisted, tak for hjælp med læsning og oversættelse af de mange originalkilder.